

**PESA INTERNATIONAL JOURNAL
OF
SOCIAL STUDIES**

**PESA ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

June 2017, Vol:3, Issue:2
e-ISSN: 2149-8385

Haziran 2017, Cilt:3, Sayı 2
p-ISSN: 2528-9950

journal homepage: www.sosyalarastirmalar.org

Osmanlı'da Muhasebe Usulü ve Vakıf Muhasebe Kayıtları Okuma Kılavuzu

Accounting System of the Ottoman Empire and Waqfs Accounting Books Reading Guide

Muhammed Emin DURMUŞ

Arş. Gör. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Finansı Bölümü, muhammeddurmus@sakarya.edu.tr

İsmail BEKTAŞ

Arş. Gör. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Finansı Bölümü, ismailbektas@sakarya.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Makale Geçmişi:

Geliş 20 Nisan 2017
Kabul 2 Haziran 2017

Anahtar Kelimeler:

Osmanlı Vakıfları, Muhasebe Defterleri,
Merdiven Yöntemi, Üsküdar, Kadı
Sicilleri

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

Şer'iyeye sicilleri bir diğer adıyla kadı sicilleri, Osmanlı Devleti'nde kazalarda görev yapan kadınların çeşitli davalar için verdikleri kararların ve merkezden gönderilen emirlerin kaydedildiği mahkeme defterleridir. Bu sebeple defterlerde yer alan kararlar o günün sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını yansıtmaktadır. Bu yönleri itibarıyla kadı sicilleri, Osmanlı hakkında yapılacak çalışmaların temel kaynağını oluşturmaktadır.

Osmanlı toplumsal hayatının merkezinde yer alan vakıflarla ilgili her türlü kayıtlar da bu defterler arasında yer almaktadır. Çalışmada ilk olarak Osmanlı muhasebe usulünden kısaca bahsedilmiş daha sonra vakıfların ekonomik durumlarıyla ilgili bilgilerin yer aldığı muhasebe kayıtları incelenmiş ve bu kayıtlarda yer alan bilgiler muhasebe kayıtlarından kesitlerle tanıtılmıştır. Böylece vakıflarla ilgili çalışma yapacak araştırmacıların muhasebe defterlerinden de yararlanmasına olanak sağlanmış olacaktır. Bu yönü itibarıyla çalışma, vakıf muhasebe kayıtları çalışacaklar için bir nevi kılavuz görevi görecektir. Vakıf muhasebe kayıtları genelde standart oldukları ve beş ayrı bölümden oluştuğu için bu çalışmada da bu şekilde bir ayırım yapılarak muhasebe kayıtları; künye, irâd, giderler, şerh ve zimem olmak üzere beş bölüm olarak ele alınmıştır.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received 20 April 2017
Accepted 2 June 2017

Keywords:

Ottoman foundations, accounting books,
ladder method, Uskudar, Kadi records.

Judicial records are made by the ladies of the Ottoman Empire for various cases and orders sent from the center. For this reason, the decisions in the books reflect the socio-cultural and economic structure of the day. In these respects, judicial records constitutes the main source of the studies about the Ottoman Empire.

All kinds of records related to the waqfs located at the center of the Ottoman social life are also included in these books. In the study, the accounting records in which the Ottoman accounting method was mentioned briefly and then the information about the economic status of the waqfs were examined and the information contained in these records was introduced in the accounting records. Thus, it will be possible to make use of waqfs accounting books of researchers who will work on foundations. In this respect, the work will serve as a guide for the researchers to work with accounting records. Since waqfs accounting records are generally standardized and they are composed of five separate sections, this type of separation makes accounting records; kunye, irâd, expenses, commentary and zimem..

GİRİŞ

Osmanlı'dan günümüze ulaşan milyonlarca belge arasında muhasebe kayıtları da önemli bir yekûn tutmaktadır. Bu kayıtlar içerisinde hem Osmanlı devleti maliyesiyle ilgili hem de vakıflarla ilgili pek çok belge bulunmaktadır. Bu açıdan Osmanlı devletinin ve bu devletin ayrılmaz bir parçası olan

vakıfların mali yapısının incelenmesinde muhasebe defterleri/belgeleri en önemli belgeler mesabesindedir. Osmanlı muhasebe sisteminin bilinmesi bu belgelerin daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesine yardımcı olacaktır. Bu sebeple çalışma iki bölüme ayrılmış, ilk olarak kısaca Osmanlı muhasebe sisteminden bahsedilmiş daha sonra da Osmanlı vakıflarının muhasebe kayıtlarının tanıtımı ve tahlili yapılmıştır.

Vakıf muhasebe defterleri, vakıfların yaptıkları her türlü işlemlerin kaydedildiği defterlerdir. Bu defterlerdeki bilgilerin iyi bir şekilde tahlil edilmesi ve mahiyetinin bilinmesi vakıflarla ilgili yapılacak olan çalışmalara önemli katkılar sağlayacaktır. Bu çalışma vakıflarla ilgili çalışma yapacak kişilerin muhasebe defterlerinden de yararlanması kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda muhasebe kayıtlarında ne tür bilgilerin yer aldığı, bu bilgilerin ne anlama geldiği ve bu bilgilerden nasıl yararlanılacağı gibi sorulara cevap verilecektir.

Muhasebe kayıtları, genel olarak beş ayrı bölümden oluşmaktadır*; Birinci bölüm; vakıfların isimlerinin, nerede bulduklarının, mütevellilerinin, hangi tarihte muhasebelerinin yapıldığının ve muhasebenin kaç yıllık olarak tutulduğunun bildirildiği metin kısmıdır. İkinci bölüm; vakfın gelir kaynağı/kaynakları ve elde ettiği gelirlerin yer aldığı irâd şeklinde adlandırılan kısım. Üçüncü bölüm; vakıfların yaptıkları masraf kalemlerine ödedikleri ücretlerin ve bünyelerinde çalışan görevlilere ödedikleri maaşların yer aldığı masârif ve vazâif adı verilen kısım. Dördüncü bölüm; vakfın gelir fazlalığı olmuşsa bu gelirin nasıl değerlendirileceği, bütçe açığı olmuşsa bu açığın nasıl telafi edildiği, mütevellisinin değişme sebebi gibi bir takım notların düşüldüğü şerh kısmıdır. Beşinci ve son bölüm ise vakıfların sahip oldukları nakit sermayeyi borç olarak verdikleri kişilerin kayıtlarının tutulduğu zimem şeklinde ifade edilen borçluların listesinin yer aldığı kısım. Genel hatları ile muhasebe kayıtları bu minval üzere tutulmaktadır. Bazı kayıtlarda ufak farklılıklar olsa da muhasebe kayıtlarının geneli zikredildiği üzere standart bir şekilde tutulmuştur.

Muhasebe kayıtları genel olarak hicri yılbaşında tutulmaktadır. Her muhasebe kaydı hem geçmiş hem de muhasebenin tutulduğu yıl ile ilgili bir takım bilgiler içermektedir. Vakfın asl-i malı ve zimem kayıtları muhasebenin tutulduğu yıla aitken, elde edilen murabaha ve kira gelirleri, vakfın giderleri geçmiş yıla aittir. Daha açık bir şekilde ifade edecek olursak örneğin, A vakfının 1184/1770 yılı muhasebe kaydı 1185/1771 yılının başında geçmiş döneme dönük olarak yapılmaktadır. Bundan dolayı vakfın gelir ve giderleri geçmiş döneme aitken asl-i malı ve zimem kayıtları muhasebenin yapıldığı yıla aittir.

Bu çalışmada muhasebe defterlerinin beş bölümünden her biri ile ilgili muhasebe kayıtlarından örnekler verilecek olup, bu örnekler hem günümüz Türkçesine aktarılacak hem de tahlile tabi tutulacaktır. Böylece muhasebe kaydı çalışacaklar için bu çalışma bir rehber, kılavuz görevi icra edecektir.

1. Osmanlıda Muhasebesi Sistemi

Osmanlı'dan günümüze 95 milyon belge ve 350 bin defterin ulaştığı, 95 milyon belge arasında 15 milyon Muhasebe ile ilgili belge, 350 bin defter arasında ise 180 bin civarında muhasebe ile ilgili defter olduğu tahmin edilmektedir (Elitaş vd., 2008:190). Muhasebe kayıtları ile ilgili zikredilen rakamlar Osmanlı'nın muhasebe sistemine gösterdiği ihtimamın bir göstergesi niteliğindedir.

Osmanlı Devleti başlı başına yeni bir muhasebe sistemi kurmak yerine, Abbasilerde doğup İlhanlılarda gelişen muhasebe sistemini yani “*merdiven yöntemi*” kullanmayı tercih etmiştir (Güvemli ve Güvemli, 2015:17). Osmanlı muhasebe sistemine dair ilk kayıt örnekleri ise XV. Yüzyıla (Fatih Sultan Mehmet Dönemine) aittir (Elitaş vd., 2008:731).

Osmanlı'da kâtipler muhasebe kayıtlarını “*muhasebe defter*” adıyla kaydetmişlerdir. Muhasebe defterleri, defterin içeriğine yani muhasebe kaydının konusuna göre düzenlenmektedir. Gelir-gider dengesinin düzenlenmesini sağlayan günlük defter ve bu deftere yardımcı defterler, denetim ve kontrol fonksiyonu gören muhasebe raporları ve merkez muhasebenin sadece denetim amacıyla ilgilendiği, haricen muhasebesi görülen vakıflar ile ilgili kayıtlar Osmanlı muhasebe sisteminin üç temel muhasebe sahasını oluşturmaktadır (Güvemli ve Güvemli, 2015:17).

Osmanlı Devleti muhasebe kayıtlarını tutarken “*siyakat yazı*” usulünü kullanmayı tercih etmiştir. Siyakat, “*arşiv belge ve kayıtlarında okunması çok güç, girift, sanat özelliği taşımayan bir eski yazı türüdür.*” Siyakat yazıda harfler noktalama işaretleri olmadan akıcı bir şekilde yazılır. Siyakat yazının kullanılmasında belgelerin gizliliği ve güvenliği, kayıtların daha az yer kaplayacak şekilde ve daha hızlı yazılması gibi nedenlerin etkili olduğu tahmin edilmektedir (Güvemli ve Güvemli, 2015:17).

* Bu çalışmada muhasebe kayıtlarının beş bölümden oluştuğu kabul edilmiştir. Ancak başka çalışmalarda bu bölümlerin sayısının farklılaşması imkân dâhilindedir.

Özetle, Osmanlı muhasebe sistemi Abbasilerden İlhanlılara, İlhanlılardan da Osmanlıya intikal etmiş olan bir muhasebe sistemidir. Bu muhasebe sisteminin temelini merdiven yöntemi, merdiven yönteminin temelini de siyakat yazı usulü oluşturmaktadır.

Merdiven yöntemi daha önce de ifade edildiği üzere Osmanlı Devletinde muhasebe sistemi olarak da kullanılmış olan muhasebe tekniğine verilen isimdir. Ancak merdiven yöntemi Osmanlıda ortaya çıkıp gelişen bir muhasebe yöntemi değildir. Merdiven yönteminin ilk izlerine VIII. yüzyılda Abbasilerde rastlanmaktadır. Abbasilerde ortaya çıkan bu yöntem XIII. yüzyılda İlhanlılara intikal ettikten sonra bir dizi geliştirmelere tabi tutulmuş olmakla birlikte ana yapısı muhafaza edilerek kullanılmaya devam edilmiştir. XVI. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı Devleti muhasebe noktasında İlhanlılardan etkilenip merdiven yöntemini aynen mali yapısında uygulamaya başlamıştır. Osmanlıda da XIX. yüzyıla kadar kullanıldıktan sonra yaklaşık 11 asırlık bir tarihe sahip olarak çeşitli sebeplerden dolayı yerini çift yanlı kayıt yöntemine bırakmak durumunda kalmıştır (Erkan vd., 2009:210).

Yöntemin *merdiven* ismini almasının sebebi ise, ana tutarın en başa yazıldıktan sonra bu ana tutarı meydana getiren ayrıntıların merdiven basamağını andırarak şekilde yukarıdan aşağıya doğru sıralanmasıdır. Yöntemin merdiven adını almasında İlhanlıların etkisi olduğu düşünülmektedir. İlhanlılarda devlet muhasebesine ilişkin yazılan “Risale-i Felekiyye” adlı eserde bu tarzda tutulan muhasebe kayıtları için “Merdibân-ı Pâye” yani merdiven basamağı ifadesinin kullanılmış olması bunun açık bir göstergesidir. Ancak Abbasi ve Osmanlı devletlerinde merdiven yöntemi ifadesi kullanılmayıp muhasebe sistemi gibi genel bir ifade kullanılmakla yetinilmiştir (Güvemli ve Güvemli, 2016).

Merdiven yönteminin öne çıkan temel özelliklerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür (Elitaş vd., 2008:182);

- Devlet muhasebesinin kayıt altına alınması için kullanılmış bir yöntemdir.
- Harcamalarla ilgili tutar ve nev'in alt alta merdiven basamağı şeklinde sıralanması esastır.
- Siyakat yazı usulü tercih edilmiştir.
- Bir yıllık muhasebenin tek bir kayıt altında yapılmasına olanak vermektedir.
- Merdiven yöntemi hem miktarı hem de tutarı yazmaya müsait bir yapıdadır.
- Merdiven yönteminin dikkat çeken bir diğer özelliği ise maddeler halinde yazılan kayıtların birbirine karışmasını engellemek amacıyla her maddenin son harfinin enlemesine sayfanın sonuna kadar uzatılarak yazılmasıdır.

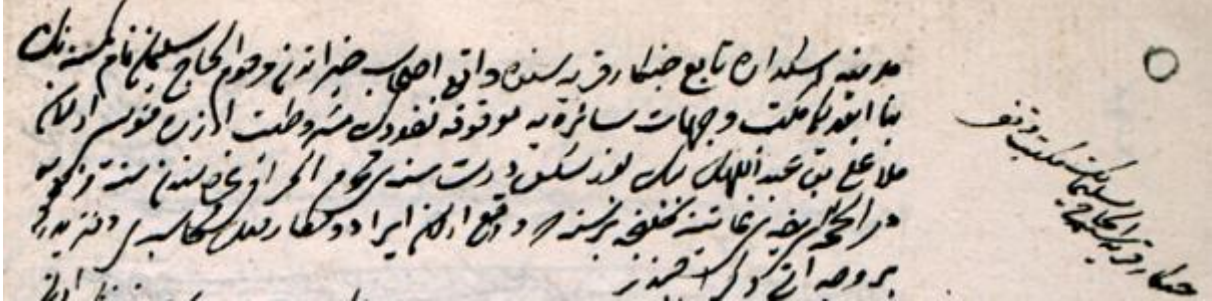
Bu noktaya kadar Osmanlı devlet muhasebe sistemi ve merdiven yöntemi ile ilgili bilgi verilmesi merdiven yönteminin Osmanlı vakıf muhasebe kayıtlarında da aynen kullanılmış olmasındandır. Zira Osmanlı merkez devlet muhasebesi bizzat vakıfların muhasebe kayıtlarını tutmamış olmakla birlikte, vakıfların muhasebe kayıtlarını denetleyici bir rol üstlenmiş ve Osmanlı mali yapısına dolaylı olarak da olsa vakıf muhasebelerini de dâhil etmiştir. Çalışmanın sonunda yer alan Ek 1'de bir vakfın muhasebe kaydına dair verilen örnekte de görüldüğü üzere vakfın asl-i mal, gelirler, giderler ve zimem bölümleri alt alta merdiven şeklinde yazılmış ve bölümleri birbirinden ayırmak için son harf sayfanın sonuna kadar uzatılmıştır.

2. Osmanlı Vakıf Muhasebe Kayıtlarının Tanıtımı ve Tahlili

2.1. Künye (Metin) Bölümü

Bu bölüm, vakıfların muhasebe kayıtlarının en başında bulunan ve vakfın konumu, adı, vâkıfı, mütevellisi, mahiyeti, muhasebesinin tutulduğu yıl gibi bilgilerin yer aldığı bölümdür. Bu bölüme vakfın künyesi de demek mümkündür.

Şekil 1: Künye Bölümü Örnek 1

Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 488, vr. 5b-1.

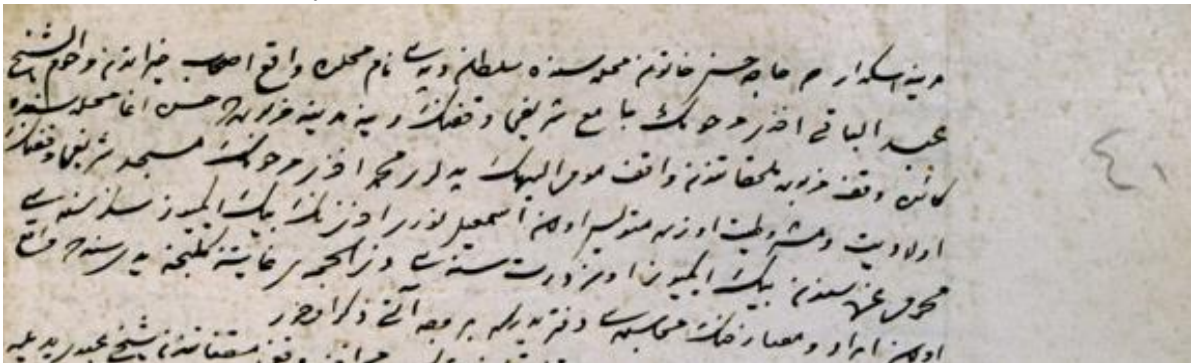
Çenkar Karyesinde el-Hâc Süleyman'ın Mektep Vakfı:

“Medine-i Üsküdar'a tabi' Çenkar Karyesinde vaki' ahab-ı hayrdan Merhum el-Hâc Süleyman nam kimsenin bina eylediği mektep ve cihet-i saire mevkufe-i nukudunun meşrutiyet üzere mütevellisi olan Molla Ali ibn Abdullah'ın bin yüz seksen dört senesi muharrem'i haram guresinden sene-i mezbure zilhicceci gayetine gelinceye kadar bir senede vaki' olan irad ve masârifinin muhasebesi defteridir ki ber vech-i âtî zikr olunur.”

Vakıf muhasebe kayıtlarının en başında künye bölümü bulunmaktadır. Bazı vakıfların isimleri Şekil 1'de de görüldüğü üzere künye bölümünün hemen yanında yer almaktadır. Ancak bu durum bütün kayıtlar için geçerli değildir. Hatta vakfın isminin ayrı bir şekilde yazılması yerine metin içerisinde verilmesi daha yaygın bir durumdur.

Bu örnekte öncelikle vakfın hangi şehirde yer aldığı ifade edilmekte daha sonra da vakfın kurulduğu köy veya mahalle zikredilmektedir. Vakıfların konumlarının tespiti için bu bilgiler önem arz etmektedir. Vakfın konum bilgisinden sonra genellikle vakfın kurucusu olan hayır sahibinin kim olduğuna dair bilgi verilmektedir. Daha sonra vakfı kuran hayır sahibinin bu vakfı hangi cihete hizmet etmek için kurduğu bir başka ifade ile vakfın çeşidinin ne olduğu bilgisi zikredilmektedir. Son olarak da vakfın mütevellisinin kim olduğu ve vakfın muhasebesinin hangi yılda, kaç yıllık olarak tutulduğu bilgisi belirtilmektedir.

Şekil 2: Künye Bölümü Örnek 2

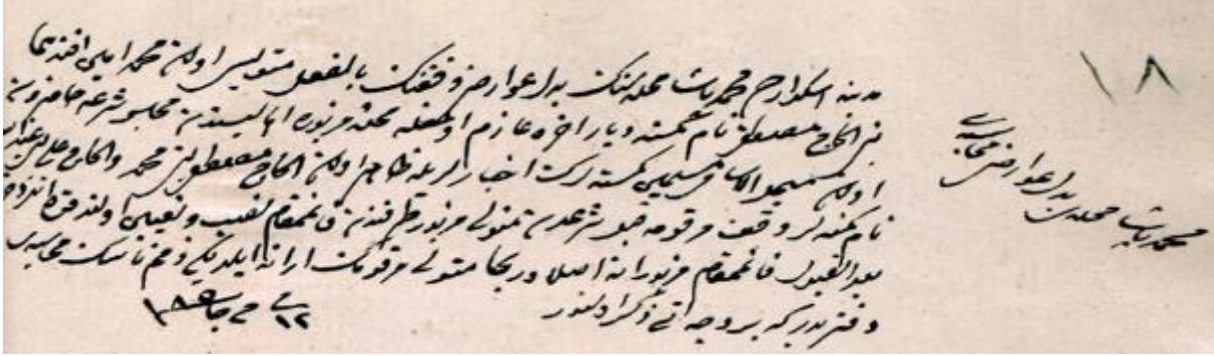
Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 573, vr. 41b-1

“Medine-i Üsküdar Hâce Hesna Hatun Mahallesiinde Sultantepe nam mahallede vaki' ahab-ı hayrdan merhum Şeyh Abdülbaki Efendi merhumun cami-i şerifi vakfının ve yine medine-i mezburda Hüseyin Ağa Mahallesiinde kâin vakfı mezbur mülhakatından vâkıf mumi ileyhin pederleri Mehmet Efendi merhumun mescid-i şerif vakfının evladiyet ve meşrutiyet üzere mütevellisi olan İsmail Nuri Efendinin bin iki yüz sekiz senesi muharrem-i guresinden bin iki yüz on dört senesi zilhicceci gayetine gelinceye kadar yedi senede vaki' olan irâd ve masârifinin muhasebesi defteridir ki ber veçhi âtî zikr olunur.”

Bu örnekte vakfın aile vakfı olduğu ve bu sebeple vakfın tevliyet görevinin vâkıfın soyundan gelen kimseler tarafından yerine getirildiği ifade edilmektedir. Örnekte dikkat çeken bir diğer husus ise vakfın

muhasebe kaydının yedi yıllık olarak tutulmuş olmasıdır. Künye bölümünden, vakfın muhasebesinin 1214 senesinde, 1208 senesinden itibaren yedi senelik olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu da vakıfların muhasebelerinin birkaç yıl toplu olarak tutulabileceğinin göstergesidir.

Şekil 3: Künye Bölümü Örnek 3

Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 488, vr. 18b-1

Mehmet Beşe Mahallesi Bedel-i Avarızı Muhasebesi

“Medine-i Üsküdar’da Mehmet Beşe Mahallesinin Bedel-i Avarız Vakfının bi’l fiil mütevellisi olan Mehmet Emin Efendi ibn el-Hâc Mustafa nak kimesne diyarı ahara azim olmakla mahalle-i mezbure ahalisinin meclis-i şer’ide hazirun olan Müslimin kimesnelerin ihtiyarıyla zahir olan el-Hâc Mustafa ibn Mehmet ve el-Hâc Ali ibn Abdullah nam kimesneler vakfı merkuma kâbeli şer’iden mütevellî-i mezbur tarafından kaimmakam nasb ve tayin olundukta onlarda ba’del kabul kaimmakam-ı mezburana aslen ve ... mütevellî-i merkumun idane eylediği zimem-i nasın muhasebesi defteridir ki ber veçhi ati zikrolunur.”

Künye bölümü ile ilgili son örnekte ise vakfın mütevellisinin ahirete intikal ettiği bundan dolayı daha önceden mütevellî tarafından kâimmakâm olarak tayin edilen iki kişinin vakfın tevliyet görevini üstlendiklerinden bahsedilmektedir. Yani vakıfların mütevellilerinde meydana gelen görev değişimi ile ilgili bilgiler de genel olarak künye bölümünde yer almaktadır.

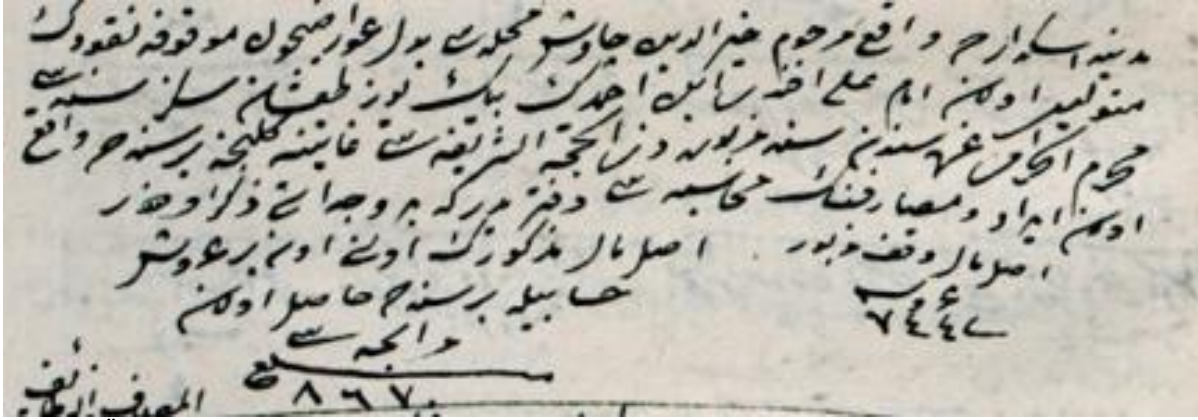
Bütün bu örneklerden de anlaşılacağı üzere muhasebe kayıtlarında yer alan künye bölümünde kısaca ifade edecek olursak vakıfların adları, konuları, çeşitleri, kurucuları, mütevellileri ve muhasebelerinin yapıldığı yıllar gibi çok önemli bilgiler bulunmaktadır. Bunun yanında vâkıfların ve mütevellilerin isimleri bu bölümde zikredildiği için bu kişilerin cinsiyet, meslek ve sosyal konuları hakkında da bu bölümde bilgiler yer almaktadır. Künye bölümünde yer alan bilgilerin sıralaması örneklerde de görüldüğü üzere her kayıtta aynı olmayabilir. Zira farklı kâtiplerin farklı usuller takip etmesi doğal bir durumdur. Ancak bu durum muhasebe kaydının anlaşılabilmesi için problem arz etmemektedir.

2.2. İrâd (Gelirler) Bölümü

İrâd bölümü, vakıfların gelir kalemleri ile ilgili bilgilerin yer aldığı bölümdür. Vakıfların sürekli olarak gelir elde ettikleri iki tür gelir kalemleri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi vakfın nakit sermayesini işletmekten elde ettiği gelirler, ikicisi ise sahip olduğu gayrimenkulleri kiraya vermekten elde ettikleri gelirlerdir. Bu iki gelir kaleminin birlikte bulunması yani bir vakfın hem nakit sermayesinden hem de gayrimenkullerinden gelir elde etmesi de mümkündür. Bunların dışından icareteyle kiraya verilen mülklerin mahlûl olması durumunda yeniden kiraya verilmesinden elde edilen muaccele gelirleri ve teberru gibi sürekli olmayan gelir kalemleri de bulunmaktadır.

Bazı vakıfların muhasebe kayıtlarında vakfın sahip olduğu akarların sayısı, bu akarlarda kimlerin kaç akçeye kiracı oldukları, bu akarların hangi yöntem ile kiraya verildikleri ve mahlûl olan mülklerden elde ettikleri muaccele gelirleri ayrıntılı bir şekilde yazılmaktadır. Bazı kayıtlarda ise vakfın mülklerine ve kiracılarına dair bilgi verilmemekte sadece icârât başlığı altında vakfın kaç akçe kira geliri olduğu belirtilmektedir. Aşağıda bu durumlara dair örnekler verilecek ve gerekli açıklamalar yapılacaktır. Bunların yanında irâd bölümünde, vakfın borç verirken uyguladığı ribh oranına dair bilgi de yer almaktadır. Vakıf bu ribh oranı nispetinde borç vermekte ve bunun sonucu olarak murabaha geliri elde etmektedir.

Şekil 4: İrâd Bölümü Örnek 1

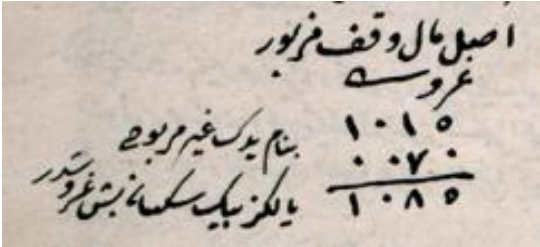
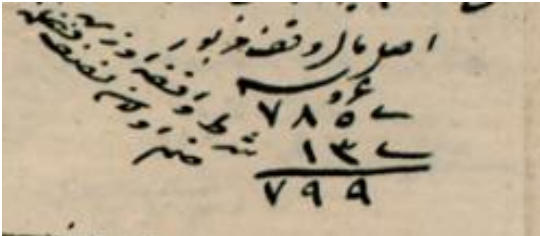
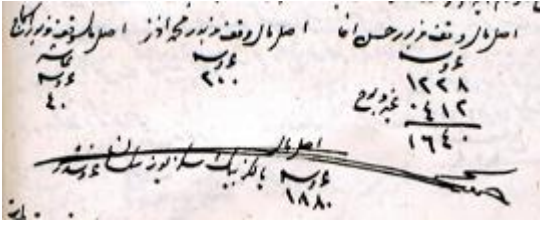

Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 525, vr. 9a-1

“Medine-i Üsküdar’da vaki’ Merhum Hayrettin Çavuş Mahallesi Bedel-i Avarızı İçün mevkufe-i nukudunun mütevellisi olan İmam Ali Efendi ibn Ahmed’in bin yüz doksan sekiz senesi muharrem-il haramı ğurresinden sene-i mezbure zilhicce şerifinin gayetine gelince bir senede vaki’ olan irad ve masarifinin muhasebesi defteridir ki ber veçhi ati zikr olunur.”

Bu örnek asl-i malını işletmekten gelir elde eden vakıf muhasebe kaydının en temel örneğidir. Kaydın sağ tarafında “asl-i mal-i vakfi mezbur” başlığı altında vakfın sahip olduğu asl-i mal miktarı (guruş cinsinden), sol tarafta ise “asl-i mal-i merkumun onu on bir gurus hesabından bir senede hâsıl olan murabahası” başlığı altında vakfın bir yıllık geliri (akçe cinsinden) bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda vakıfların asl-i mallarının kaydedilme şekillerine dair örnekler bulunmaktadır.

Tablo 2: Asl-i Mal Yazım Örnekleri

 <p>Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 488, vr. 42a-1</p>	<p>Bu örnekte vakfın asl-i malının bir kısmının (70 guruş) arazi durumlar için yedek olarak tutulduğu ve bu sebeple gayr-i merbuh olarak kaydedildiği görülmektedir. Gayr-i merbuh olan bu miktar borç olarak verilmemiş müteveli elinde muhafaza edilmiştir. Vakfın 1085 guruş olan asl-i malının 1015 guruşu merbuh, 70 guruşu ise gayr-i merbuh durumundadır.</p>
 <p>Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 513, vr. 71b-1</p>	<p>Bu örnekte vakfın bir önceki sene muhasebesinden gelir fazlasının olduğu ve bu fazlalığın (13,5 guruş) bu sene vakfın asl-i malına eklendiği bilgisinin “şartı vâkıf üzere dam olunan nısfı fazla” başlığıyla kaydedildiği görülmektedir. Ancak vakfın asl-i malı muhasebenin yapıldığı yıla aitken elde edilen gelirin bir önceki yıla ait olması hasebiyle bu sene eklenen 13,5 guruştan ancak sonraki sene murabaha geliri elde edilebilecektir.</p>
 <p>Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 541, vr. 80b-1</p>	<p>Bu örnekte ise üç ayrı vakfın muhasebesinin tek kayıt altında tutulduğu görülmektedir. Her bir vakfın asl-i malları ayrı ayrı zikredildikten sonra vakıfların asl-i mallarının toplamı verilmiştir. Buna göre Hüseyin Ağa vakfının toplam asl-i malı 1640 guruş, Mehmed Efendi vakfının asl-i malı 200 guruş, El-Hâc vakfının asl-i malı ise 40 kuruştur. Bu üç vakfın asl-i malları toplamı ise 1880 guruştur.</p>

Aşağıdaki örnekte ise vakfın hem nakit sermayesinden gelir elde ettiği hem de gayrimenkullerini kiralamaktan gelir elde ettiği görülmektedir.

Şekil 5: İrad Bölümü Örnek 2

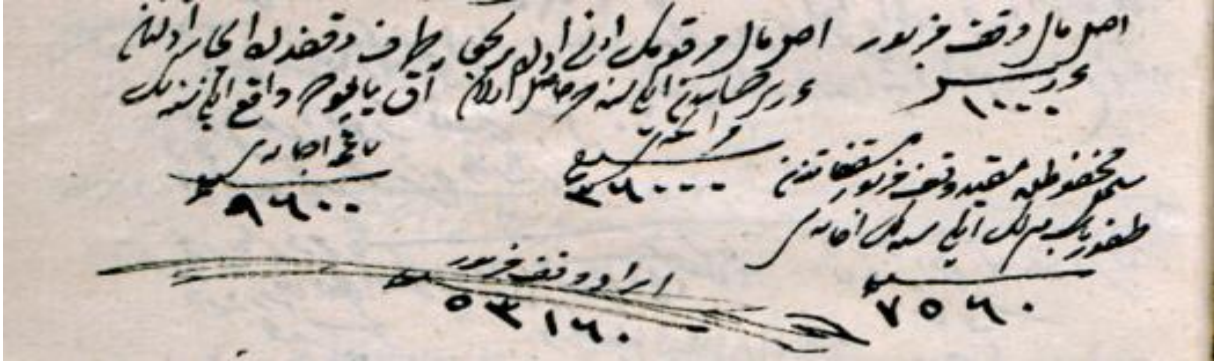
Hane Adı	Türü	Miktar
Ala iradوقف	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
اجاره خانه در عظمی	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
اجاره خانه در عظمی	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
اجاره خانه در عظمی	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
اجاره خانه در عظمی	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
اجاره خانه در عظمی	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
اجاره خانه در عظمی	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
اجاره خانه در عظمی	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
اجاره خانه در عظمی	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
اجاره خانه در عظمی	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
اجاره خانه در عظمی	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
اجاره خانه در عظمی	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
اجاره خانه در عظمی	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
اجاره خانه در عظمی	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
اجاره خانه در عظمی	اجاره خانه در عظمی	۲۰۰
مجموع اجاره		۴۴۰۰
مجموع خرید		۴۶۴۰

Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 488, vr. 6b-1

Kayıtta vakfın asl-i malının 20 guruş olduğu ve 20 guruştan onu on bir buçuk yani yüzde on beş hesabıyla bir senede 240 akçe murabaha geliri elde edildiği belirtilmektedir. Vakfın asl-i malı guruş olarak iradı ise akçe olarak kaydedilmiştir. Muhasebe kayıtlarının çoğunda da bu durum geçerlidir. İstisnai olarak hem asl-i malın hem de iradın guruş olarak kaydedildiği görülmektedir.

Vakfın sahip olduğu gayrimenkuller, bu mülklerde kiracı olanlar ve kira miktarları “irad-ı vakfi icârât” başlığı altında ayrıntılı bir şekilde kaydedilmiştir. Vakfın 14 adet hanesi bulunmakta ve bunların kiraya verilmesinden yıllık 4.400 akçe gelir elde etmektedir. Gayrimenkullerde kiracı olan kişileri belirtmek için genellikle “icâre hane der uhte” ifadesinden sonra kiracının adı zikredilmektedir. Bunun akabinde ise gayrimenkulün aylık kira miktarı ve yıllık toplam kira miktarı yazılmaktadır. Kiracının adının zikredilmesi vakıf mülkte mutasarrıf olan kişilerin cinsiyetleri ve mensup oldukları din hakkında bilgi sahibi olmak için önem arz etmektedir. Kaydın en altında ise “icârât ve murabaha” başlığı altında vakfın bir yıllık toplam geliri olan 4.640 akçenin yazılmış olduğu görülmektedir.

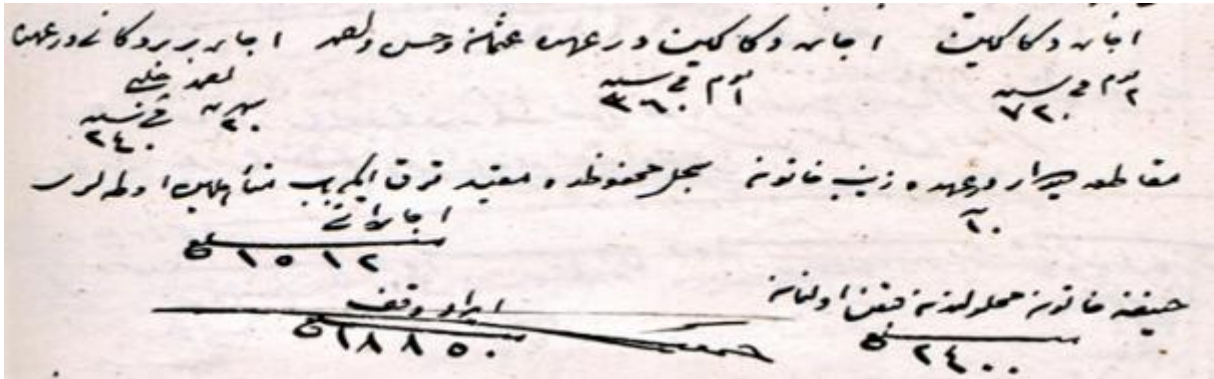
Şekil 6: İrâd bölümü Örnek 3

Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 488, vr. 7a-1

Bu örnekte de yine vakfın asl-i malı guruş olarak murabaha ve kira gelirleri ise akçe olarak yazılmıştır. Örnekte vakfın gayrimenkulünün çeşidi ve kira miktarı belirtilmiş ancak kiracılar hakkında her hangi bir bilgi verilmemiştir. Kayda göre vakıf iki senede onu on bir buçuk yani yüzde on beş hesabıyla murabahadan 36.000 akçe, Akyalı'da bulunan bahçeden 9.600 akçe, 9 menzilden ise 7.560 akçe gelir elde etmiştir. Vakfın iki yıllık toplam geliri ise "îrâd-ı vakfı mezbur" başlığı altında 53.160 akçe olarak kaydedilmiştir.

Şekil 7: İrâd Bölümü Örnek 4

Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 541, vr. 80b-1

Bu kayıttan vakfın sadece kira gelirinin olduğu anlaşılmaktadır. Kayıttaki vakıfların gayrimenkulleri ile ilgili olarak muhasebe kayıtlarında karşılaşılabilecek her türlü örnek bulunmaktadır. Zira sağdan sola doğru ilk kira gelirinde kira geliri elde edilen mülk ve kira geliri belli, kiracı ve dükkânların ne dükkânı olduğu belli değildir. İkinci kira gelirinde, kira geliri elde edilen mülk, kira geliri ve kiracı belli, dükkânların ne dükkânı olduğu belli değildir. Üçüncü ve dördüncü kira gelirinde ise bütün bunlar bellidir. Beşinci kira gelirinde ise vakfın sahip olduğu mülklerin çeşidi, sayısı ve geliri belli ancak bu mülklerde kiracı olanlar belli değildir. Son kira gelirinde ise vakfın mahlûl olan mülkünden elde ettiği muaccele gelirinin miktarı ve kimden tahsil edildiği belli, mülkün ne olduğu belli değildir. Ayrıca örnekte mülklerin günlük kira ücretleri hakkında da bilgi verilmiştir. Bazı örneklerde aylık ve senelik kira ücretleri belirtilirken bu örnekte olduğu üzere günlük ve yıllık kira ücretlerinin belirtilmesi de mümkündür.

Yukarıda zikredilen kira gelirleri ile ilgili ihtimallerin hepsiyle muhasebe kayıtlarında karşılaşmak mümkündür. Bazı kayıtlarda vakfın yıllık kira geliri, mülk sayısı belirtilemeden icârât ve mukâtaât başlığı altında bazılarında ise mülk sayısı belirtilerek icârât ve mukâtaât başlığı altında verilmektedir. Yine bazı kayıtlarda hangi mülkte kimlerin kiracı olduğu ve ne kadar kira ödedikleri bilgisi ayrıntılı olarak verilmekte, bazılarında ise mülk çeşitleri ve kira miktarları belirtilip kimlerin bu mülklerde kiracı olduğuna dair her hangi bir bilgi verilmemektedir.

Her iki örnekte de vakıfların hem kiradan hem nakit sermayelerinden gelir elde ettikleri görülmektedir. Sadece nakit sermayesini işletmekten veya gayrimenkullerini kiraya vermekten gelir elde eden vakıfların olduğu da unutulmamalıdır.

2.3. Giderler (Masârif ve Vazâif) Bölümü

Muhasebe kayıtlarında vakıfların giderleri genellikle masârif ve vazâif başlığı altında kaydedilmektedir. “Masârif” başlığı altında vakıfların hizmetlerine yönelik yaptıkları aydınlatma, temizlik, yakacak, tamirat, resmi harçlar, zayıatlar gibi pek çok alana sarf edilen masraf kalemleri yer almaktadır. “Vazâif” başlığı altında ise vakıfta çalışan görevlilerin isimleri, sıfatları ve aldıkları maaş miktarları yer almaktadır. Ancak bazı muhasebe kayıtlarında böyle bir ayırım yapılmadan “minha el-masarif ve'l-vazâif” başlığı altında vakfın o yıl yaptığı bütün harcamalar ve ödediği maaşlar kaydedilmiştir.

Muhasebe kayıtlarının giderler bölümünde yer alan vazâif kısmında vakıfta çalışan görevlilerin sıfatlarının zikredilmesi, vakıflarda genellikle hangi niteliğe sahip kişilerin çalıştığının tespiti açısından önem arz etmektedir. Vâkıflar, vakfiyelerinde genellikle vakıfta çalışacak görevlilerin dürüst, güvenilir, mütedeyyin olmalarını talep etmişlerdir. Bu bilgi ışığında vazâif kısmındaki görevlilerin sıfatlarına bakıldığında genellikle bu görevlilerin hafız, imam, hoca, müezzin, seyyid, hacı gibi toplum nezdinde kendisine güvenilen kişilerden olduğu görülmektedir. Vazifelilerin sıfatlarının zikredilmesi vakfiyede görevliler için koşulan şartın yerine getirilip getirilmediğinin tespiti açısından önemlidir.

Şekil 8: Giderler Bölümü Örnek 1

المصارف			
شعبه عمل	شعبه روزه	ادعوى زيارت و مراتب	جمع محاسبه
۹۰۰	۲۸۰	۲۲۰	۱۲۰

المصارف			
۲۰۹۰			

الوظائف			
وظيفة امام الكلاخ	وظيفة جنوخان ملاطيم	وظيفة مؤذن محمد ابيني	وظيفة متولى
۲۱۰	۲۰۰	۱۴۰	۱۸۰

وظيفة جابى حسن افندر	وظيفة كاتب محمد طاهر	وظيفة قيم حسن افندر	وظيفة حوامه مكتب محمد طاهر
۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۱۴۰

المصارف والوظائف			
۱۱۹۰			

المصارف والوظائف			
۱۴۷۰			

Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 488, vr. 30a-1

Örnekte vakfın giderlerinin masârif ve vazâif olarak iki ayrı bölümde kaydedildiği görülmektedir. Masraf kalemleri ayrı ayrı yazıldıktan sonra masraflar toplamı da masârif başlığı altında yazılmıştır. Aynı şekilde vazifelilere ödenen ücretler ayrı ayrı yazılmış sonra da bütün vazifelilere öden toplam miktar vazâif başlığı altına yazılmıştır. En sonda da vakfın masraflarının ve vazife ücretlerinin toplamı verilmiştir. Genelde muhasebe kayıtlarında masraflar ve vazife ücretlerinin örnekte de görüldüğü gibi ayrı başlıklar altında kaydedildiği görülmektedir.

Şekil 9: Giderler Bölümü Örnek 2

المصارف والوظائف			
وظيفة مؤذن وقيم	وظيفة تولى	وظيفة كاتب	وظيفة جابى نوم
۱۸۰	۱۰۸	۱۰۸	۱۸۰

مصارف متفرقة	جمع محاسبه	قليد كاتب	احضارية
۲۱	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰

المصارف والوظائف			
۱۰۶			

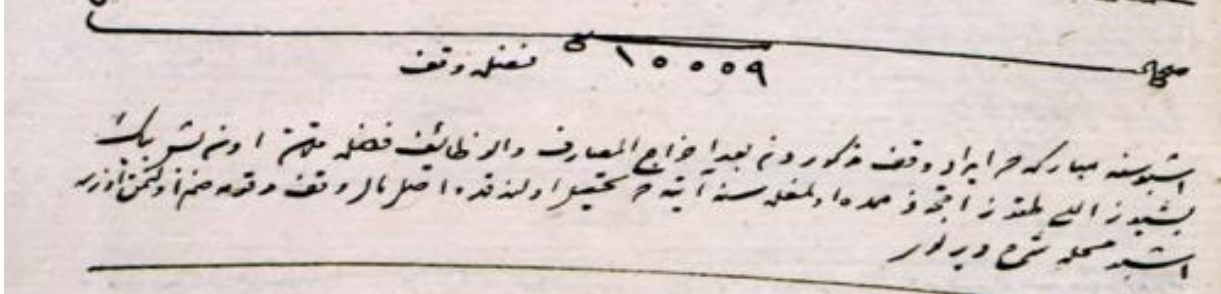
Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 488, vr. 32b-1

Bu örnekte ise vakfın masraflarının ve vazife ücretlerinin “vazâif ve masârif” başlığı altında tek bir bölümde kaydedildiği görülmektedir. Masraflar ve vazife ücretleri ayrı ayrı kaydedildikten sonra en sonda vakfın bütün giderlerinin toplamı verilmiştir.

2.4. Şerh Bölümü

Vakıf muhasebe kayıtlarında genellikle giderler, bazen de zimem bölümünün akabinde bir takım şerhler bulunmaktadır. Bu şerhlerde vakfın muhasebe kaydı ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Aşağıdaki örneklerde muhasebe kayıtlarındaki şerhlerden örnekler verilmiş ve bu şerhlerde yer alan bilgiler açıklanmıştır.

Şekil 10: Şerh Bölümü Örnek 1

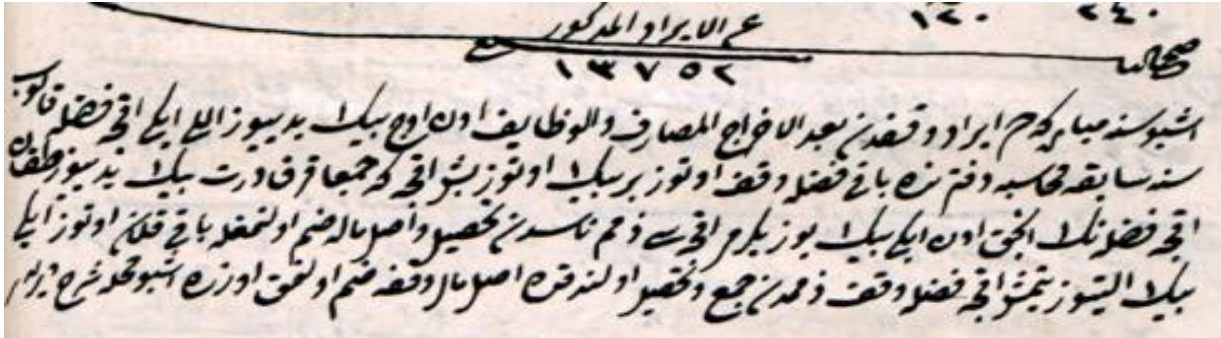

Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 573, vr. 31b-1

“İşbu sene-i mübarekede irad-ı vakfı mezkurdan ba’de’l ihraç el-masarif ve’l-vazaif fazla kalan on beş bin beş yüz elli dokuz akçe zimemde olmakla sene-i atiyede tahsil olundukta asl-i mal-ı merkuma dam olunmak üzere işbu mahalle şerh verildi.”

Örnekte görüldüğü üzere vakfın gelirleri giderlerinden fazla olduğundan dolayı vakfın bütçesi fazla vermiştir. Fazla kalan bu miktarın mahiyetinin ne olduğunu açıklamak için kâtip tarafından bu not kayda şerh düşülmüştür. Şerhe göre vakfın fazla kalan parası halen borçluların elinde olup tahsil edildikten sonra gelecek sene vakfın asl-i malına eklenecektir.

Şekil 11: Şerh Bölümü Örnek 2

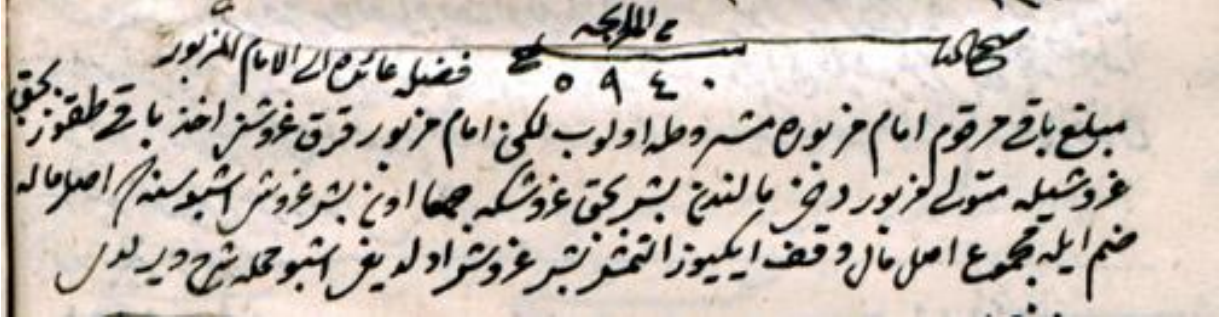

Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 488, vr. 56b-1

“İşbu sene-i mübarekede irad-ı vakıftan ba’de’l ihraç el-masarif ve’l-vazaif on üç bin yedi yüz elli iki akçe fazla kalıp sene-i sabıka muhasebesi defterinde baki fazla-i vakıf otuz bin otuz beş akçe ki cem’an kırk dört bin yedi yüz doksan akçe fazlanın ancak on iki bin yüz yirmi akçesi zimem-i nasdan tahsil olunmakla baki kalan otuz iki bin altı yüz yetmiş akçe fazla-i vakıf zimemden cem ve tahsil olundukta asl-i mal-ı vakfa dam olunmak üzere işbu mahalle şerh verildi.”

Bu örnekte de yine vakfın geliri giderinden fazla olduğu için bütçe fazlası olduğu anlaşılmaktadır. Bu seneden kalan fazlanın yanında vakfın önceki sene muhasebesinden kalan fazlası da bulunmaktadır. Şerhte fazla kalan bu miktardan sadece on iki bin yüz yirmi akçesinin borçlulardan tahsil edilip vakfın asl-i malına eklendiği geri kalan miktarın ise halen borçlularda olduğu ve tahsil edildikten sonra vakfın asl-i malına ekleneceği ifade edilmektedir.

Şekil 12: Şerh Bölümü Örnek 3: 488 vr. 24b-2

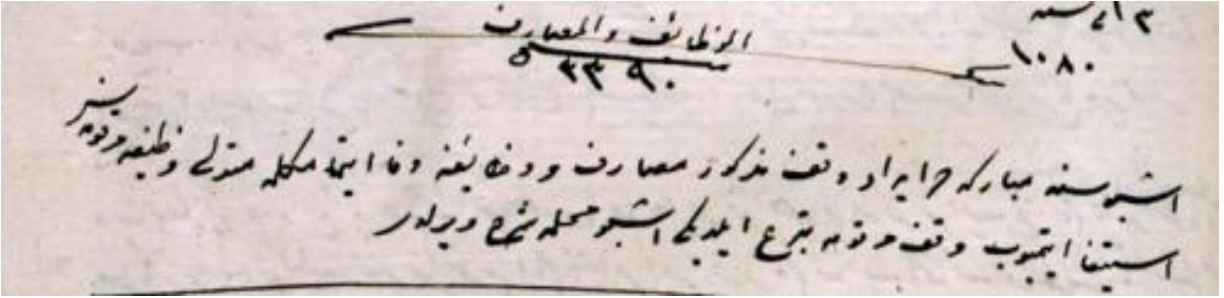

Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 488, vr. 24b-2

“Meblağı baki-i merkum [5.945 akçe] imam-ı mezbur meşrut olup lakin imam-ı mezbur kırk gurusunu [4.800 akçe] ahz, baki dokuz buçuk guruş [1.140 akçe] ile müteveli dahi malından beş buçuk guruş cem'an on beş guruş işbu senede asl-i mala dam ile mecmu' asl-i mal-ı vakıf iki yüz altmış beş guruş olduğu işbu mahalle şerh verildi.”

Şerhte vakfın fazla kalan miktarının vâkıf tarafından imama şart koşulduğu ancak imamın bu fazlanın büyük bir kısmını alıp geri kalanını vakfa hibe ettiği, bunun yanında vakfın mütevellisinin de vakfa bir miktar hibede bulunduğu böylece vakfın asl-i malının arttığı ifade edilmektedir.

Şekil 13: Şerh Bölümü Örnek 4

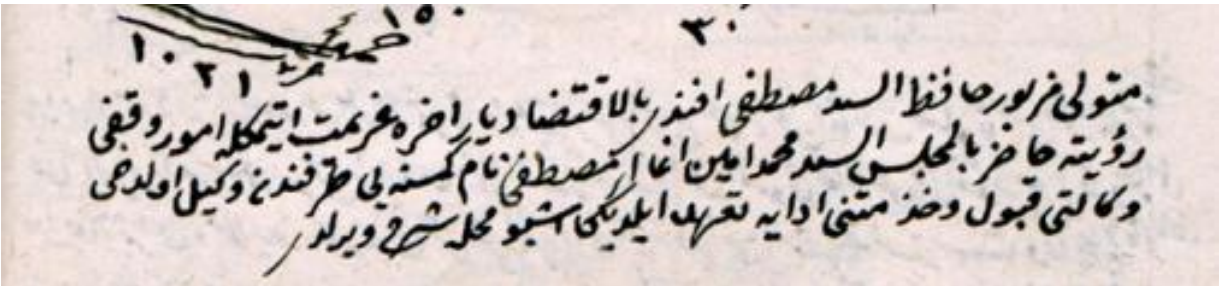

Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 573, vr. 50a-1

“İşbu sene-i mübarekede irad-ı vakfı mezkûr masârif ve vazâife vefa etmemekle müteveli vazife-i merkumeden istifa etmeyip vakf-ı merkuma teberru' eylediği işbu mahalle şerh verildi.”

Vakfın gelirleri giderlerini karşılayamadığı için vakfın bütçe açığı olmuştur. Ancak vakfın mütevellisi vakıftan alacağı maaşını vakfa hibe etmiş böylece vakfın açığı kapatılmıştır.

Şekil 14: Şerh Bölümü Örnek 5: 488 vr. 37b-1

Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 488, vr. 37b-1

“Müteveli-i mezbur Hafız Seyyid Mustafa Efendi bi'l-iktida diyar-ı ahara azimet etmekle umur-u vakfi ru'yete hazır bi'l meclis Seyyid Mehmet Emin Ağa, Mustafa nam kimesneyi tarafından vekil ol dahi vekâleti kabul hizmetini edaya taahhüt eylediği işbu mahalle şerh verildi.”

Bu şerh muhasebe kaydının en sonunda bulunan zimem kısmının akabinde yer almaktadır. Şerhte vakfın mütevellisinin vefat ettiği onun yerine başka bir kişiye tevliyet görevi için vekâlet verildiği, yeni mütevellinin de bu görevi yapmayı taahhüt ettiği bilgisi yer almaktadır.

Burada giderlerden sonra düşülen şerhlerde daha ziyade vakfın gelir fazlalıklarının nasıl değerlendirildiği veya bütçe açıklarının nasıl kapatıldığı gibi bilgilerin, zimemden sonra verilen

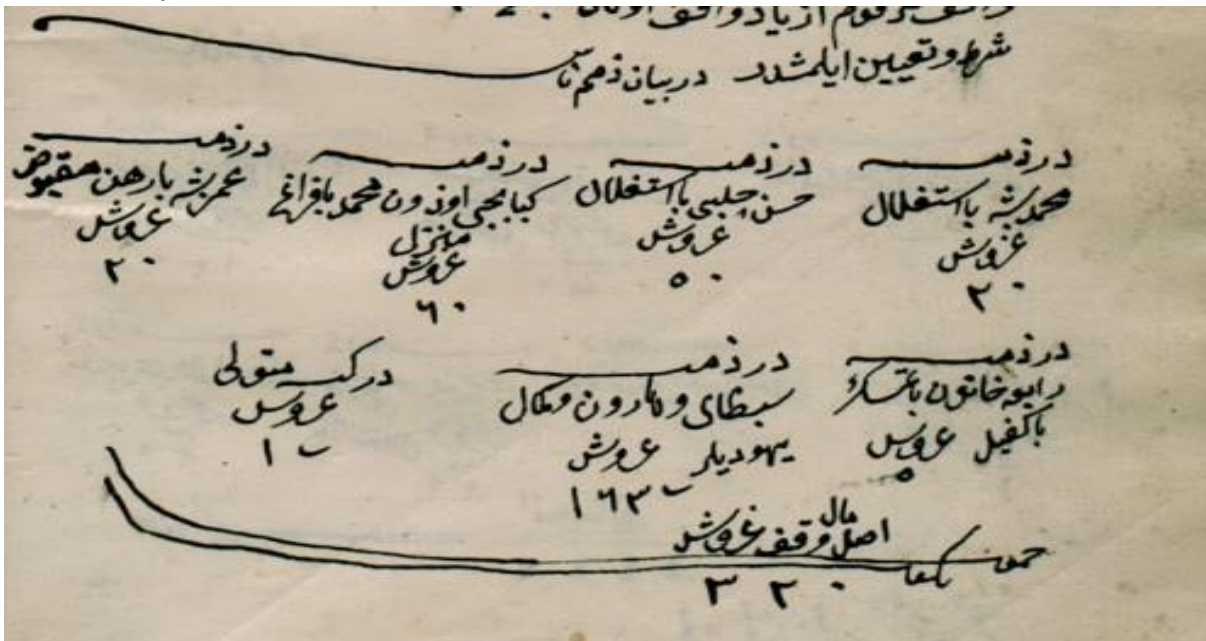
şerhlerde ise vakfın mütevellisinin değişmesi*, rehinlerinin yanması gibi bilgilerin verildiğini söylemek mümkündür.

2.5. Zimem Bölümü

Muhasebe kayıtlarında zimem, para vakıflarının istirbâh olunmak üzere borç verdiği kişileri ifade etmektedir. Zimem bölümünde borç verilen şahsın adı, lakabı, mesleği, dini, işlem türü ve miktarı ile ilgili bilgilere yer verilmektedir. Ancak borç verilen şahsın, istisnaları olmakla birlikte genellikle adı, işlem türü ve miktarı sabit olarak her zimemde yazılırken, borç verilen şahısla ilgili diğer bilgiler her zaman tam olarak verilmemiştir. Ayrıca, işlem yapılan kişilerin ardından eğer kullandırılmayan miktar varsa “der kîse” başlığı altında bu miktar ile ilgili bilgiye de yer verilmiştir.

Bilindiği üzere para vakıfları nakit sermayesini genel olarak muâmele-i şer’iyye, bey’ bi’l-istiğlâl ve ferâğ bi’l-istiğlâl usulleri ile işletmektedir (bkn. Kaya, 2010). Zimemde bilgileri verilen şahısların hangi usul ile işlem yaptığı yani işlem türü, alınan teminatlar üzerinden anlaşılmaktadır. İstiğlâl ve ferâğ dışında kalan temessük, kefil ve rehin o işlemin muâmele-i şer’iyye olduğunu, istiğlâl bey’ bi’l-istiğlâl olduğunu, ferâğ da ferâğ bi’l-istiğlâl olduğunu göstermektedir. Aşağıda zimem bölümünden bir örnek verilmiş ve açıklaması yapılmıştır.

Şekil 15: Zimem Bölümü

Kaynak: Üsküdar Mahkemesi 417, vr. 16b-1.

“Der Beyân-ı Zimem Nâs

Mehmet Beşe İstiğlâl 20 gurus	Hasan Çelebi İstiğlâl 50 gurus	Kebapçı uzun Mehmet Ferâğ Menzil 60 gurus	Ömer Beşe Rehn-i Makbuz 20 gurus
Rabia Hatun Temessük ve Kefil 5 gurus	Sabatay, Baron ve Kemal (Yahudiler) 163,5 gurus	Der kîse Müteveli 1,5 gurus	

Asl-i Mal-ı Vakıf 320 gurus”

Örnekte görüldüğü üzere işlem yapılan şahıslar erkek veya kadın, müslim veya gayri müslim (örnekte Yahudi), bir veya birden fazla sayıda olabilmektedirler. İşlem türü olarak ilk iki şahsın bey’ bi’l-istiğlâl, üçüncü şahsın ferâğ bi’l-istiğlâl, dördüncü ve beşinci şahısların rehin, temessük ve kefil teminatıyla muâmele-i şer’iyye yaptığı görülmektedir. Üçüncü şahsın kebabçı olduğu belirtilerek mesleği verilmişse de diğer şahısların mesleğine dair herhangi bir bilgi yoktur. Yine örnekte görüldüğü üzere Sabatay, Baron ve Kemal adlı 3 Yahudi’nin işlem miktarına dair bilgiye yer verilse de işlem türüne dair herhangi bir bilgi

* Mütevellilerin değişmesi ile bilgiler genel olarak künye bölümünde yer almaktadır. Ancak örnekte de görüldüğü üzere bazen zimemden sonra da yer alması mümkündür.

yer almamaktadır. Son olarak “der kîse mütevellî” ifadesi altında vakfın 1,5 guruşu kullandıramadığı ve bu miktarın mütevellinin elinde muhafaza olduğuna dair bilgi yer almaktadır. Tüm bu bilgilerden sonra zimem bölümünün sonunda vakfın borç verdiği miktarların toplamı “asl-i mal-ı vakıf” başlığı altında ifade edilmiştir.

Örnekte de görüldüğü üzere bazı muhasebe kayıtlarının zimem kısmında borç verilen şahısların sıfatlarına, mesleklerine ve dinlerine ait bilgiler verilmektedir. Bu kayıtlarda kişiler için en fazla zikredilen sıfatlar genellikle, hâce, çelebi, hacı, halife, hoca, seyyid, bey, efendi, molla, beşe, ağa, çavuş ve hafızdır. Bu sıfatlardan çelebi, halife, molla, hafız, hoca, hâce, efendi gibi sıfatlar kişilerin ilim ile meşgul olduklarını, çavuş, bey, ağa gibi sıfatlar kişilerin idare ile meşgul olduklarını göstermektedir. Seyyid sıfatı ise kişinin Hz. Peygamber soyundan geldiğini göstermektedir (Özcan, 2003:301-302). Zimem kayıtlarında kişinin gayr-i müslim olduğunu ifade etmek için genellikle zimmi kelimesi kullanılmakta bazen de Yahud ve Nasranî gibi kişinin direkt olarak dinine işaret eden kelimeler kullanılmaktadır. Bunlara ilaveten bazı zimem kayıtlarında kişilerin mesleklerine dair de bilgiler verilmektedir. Muhasebe kayıtlarında vakıfların borç verdikleri kişilerin sıfatları, dinleri ve meslekleri ile bilgilerin verilmesi vakıfların genellikle hangi sığata, dine ve mesleğe sahip kişilerle işlem yaptıklarının tespiti açısından önem arz etmektedir. Bununla beraber bazı zimem kayıtlarında ise bu bilgilerden hiçbirini bulunmamakta sadece kişinin adı ve hangi yöntem ile borç aldığı bilgisi bulunmaktadır.

SONUÇ

Osmanlı devletinden günümüze milyonlarca belge, binlerce defter miras olarak kalmıştır. Bu belgeler ve defterler arasında da muhasebe kayıtları önemli bir yer tutmaktadır. Bu muhasebe defterleri incelendiğinde bu defterlerin merdiven yöntemiyle tutulduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti başlı başına yeni bir muhasebe sistemi kurmak yerine, Abbasilerde doğup İlhanlılarda gelişen muhasebe sistemini yani “*merdiven yöntemi*” kullanmayı tercih etmiştir. Vakıf muhasebe kayıtları da yüzyıllar boyunca bu minval üzere tutulmuştur.

Çalışmada vakıf muhasebe kayıtlarının metin, îrâd, masârif ve vazâif, şerh ve zimem olmak üzere beş ayrı bölümden oluştuğu kabul edilmiştir. Bu bölümlerden her birinde muhasebenin tutulduğu döneme ait önemli bilgiler bulunmaktadır. Zira bu kayıtlarda hangi vakfın hangi mahallede bulunduğu, vâkıfının ve mütevellisinin kim olduğu, vakfın hizmetlerini nasıl finanse ettiği, ne tür hizmetler verdiği ve bu hizmetlere ne kadar para sarf ettiği, bünyelerinde hangi görevlileri çalıştırdığı ve bu görevlilere ne kadar maaş ödediği, kimler ile borç ilişkisinde bulunduğu gibi o dönemi aydınlatan çok önemli bilgiler bulunmaktadır. Muhasebe kayıtlarında yer alan bu bilgiler dönemin hem sosyo-kültürel hem de ekonomik özelliklerini yansıtmaları bakımından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

A. İstanbul Müftülüğü Şer'iyeye Sicilleri Arşivi:

Üsküdar Mahkemesi 417 Numaralı Defter (1139-1160).

Üsküdar Mahkemesi 488 Numaralı Defter (1184-1188).

Üsküdar Mahkemesi 513 Numaralı Defter (1185-1198).

Üsküdar Mahkemesi 525 Numaralı Defter (1194-1203).

Üsküdar Mahkemesi 541 Numaralı Defter (1198-1214).

Üsküdar Mahkemesi 573 Numaralı Defter (1200-1225).

B. Diğer Eserler:

Elitaş, Cemal, Aydemir, Oğuzhan, Güvemli, Oktay, Erkan, Mehmet, Oğuz, Mustafa ve Özcan, Uğur, **Osmanlı İmparatorluğu'nda 500 Yıl Boyunca Kullanılan Muhasebe Yöntemi: Merdiven Yöntemi**, TÜBİTAK Proje No: 105 K 160, Afyonkarahisar, 2008.

Erkan, Mehmet, Elitaş, Cemal, Aydemir, Oğuzhan, **Osmanlı'da Vakıf Muhasebesi ve Lala Sinan Paşa Vakfı Muhasebe Örneği**, Muhasebe ve Finansman Dergisi (MUFAD), sayı 41, Bursa, 2009.

Güvemli, Oktay, Güvemli, Batuhan, **Osmanlı Devlet Muhasebesinde Kayıt Düzeni ve Defter Sistemi**, III International Scientific Conference - Sokolov Reading, 2015, Russia.

Güvemli, Oktay, Güvemli, Batuhan, **Osmanlı Kayıt Kültüründe Vakıf Muhasebesi ve Devlet Muhasebe Sistemi**, Vakıflar Dergisi, Sayı.46, Ankara, 2016.

Kaya, Süleyman, XVIII. Yüzyıl Sonlarında Üsküdar Vakıflarının Gelir Kaynakları, Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, Cilt.15, Sayı.29, (2010/2).

Özcan, Tahsin, Osmanlı Para Vakıfları Kanunî Dönemi Üsküdar Örneği, Ankara: TTK Basımevi, 2003.

Serin, Muhittin, "Siyakat" ,Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), c. 37, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

EK 1: Bir Vakfa Ait Muhasebe Kaydı Örneği: 417

The image shows a handwritten Ottoman accounting record (muhasabe kaydı) for a waqf. The document is annotated with labels on the right side: 'Künye' (Title), 'İrâd' (Intent), 'Masârif ve Vazâif' (Expenses and Duties), 'Şerh' (Remarks), 'Zimem' (Liabilities), and 'Şerh' (Remarks). The text is written in Ottoman Turkish and includes various entries, calculations, and signatures.

Künye

İrâd

Masârif ve Vazâif

Şerh

Zimem

Şerh